

ESTABLISHMENT OF EMOTIONAL INTEGRITY IN THE WORK OF A TEACHER WITH ADOLESCENTS IN TIMES OF CRISIS GROWING

The article view causes difficulties education of teenagers, justified necessity application emotional educational effects in times of crisis development of the pupil. Considers mechanisms of creating emotional unity as a component of the teaching management method.

Key words: personal approach, the period of maturation, intractable, teacher interaction, emotional nurturing.

УДК 37.035:379.85 (045)

Кан Ю.Б.

***РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ
МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ
ЗАСОБАМИ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ***

У статті розглядається технологія реалізації моделі виховання культури міжособистісної взаємодії педагогічними можливостями туристсько-краєзнавчої діяльності, обґрунтовуються методи і форми організації виховного впливу.

Ключові слова: педагогічна модель, учні основної школи, культура взаємовідносин, туристсько-краєзнавча діяльність.

Постановка проблеми. Незважаючи на позитивні сторони розвитку особистості в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності, керівники гуртків та секцій у позашкільній роботі стикаються із великою кількістю проблем щодо виховання учнів. Тому особливої уваги потребує удосконалення освітньо-виховної діяльності інструкторів (педагогів-організаторів) дитячо-юнацького спортивного туризму, оскільки у процесі походів необхідно допомагати дітям долати не тільки природні труднощі, переносити значні фізичні навантаження, а й організувати належне спілкування певний час між собою та дорослими (педагогами, батьками) тощо. Все це вимагає від педагога та учнівської групи організації попередньої роботи щодо формування морально-психологічної підготовленості до такого роду діяльності, пошуку шляхів керування взаємовідносинами між школярами, налагодженню ефективної спільної діяльності учнів тощо.

Зв'язок з науковими та практичними завданнями. Дисертаційна робота здійснена відповідно до завдань з виконання Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. №583, входить до комплексної програми досліджень науково-дослідної лабораторії “Педагогіка туристсько-краєзнавчої діяльності” кафедри педагогіки і психології Херсонського державного університету.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання використання туристсько-краєзнавчої діяльності як засобу формування різних складових компонентів культури учнів ЗОШ знайшло достатнє висвітлення у наукових дослідженнях. Вирішенням різнопланових освітньо-виховних проблем засобами туристсько-краєзнавчої діяльності (походів, гуртків, екскурсій тощо) займалися такі сучасні науковці, як Т.Є.Бондаренко, В.В.Лопатинська, Г.М.Гуменюк та О.Ф.Кошолоп (формування гуманістичних цінностей підлітків у позашкільних навчальних закладах туристсько-краєзнавчого профілю); С.Г.Діба, Ю.М.Жданович та Л.О.Ярова (педагогічні умови соціалізації та самовиховання учнівської молоді в скаутських організаціях (вітчизняний і зарубіжний досвід)); Л.М.Устименко (туризм як чинник формування дозвілєвої культури молоді); О.В.Романенко, С.П.Фокін та Т.М.Лазарева (туристсько-краєзнавча діяльність як засіб розвитку пізнавальної активності підлітків); Т.В.Палагнюк (педагогічні основи культурно-спортивної роботи зі

старшокласниками в загальноосвітній школі) та інші. Разом з тим відсутні дослідження, які направлені на виховання культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи в умовах туристсько-краєзнавчої діяльності, немає чіткої педагогічної моделі щодо здійснення комплексного підходу до формування цієї важливої особистісної якості.

Мета роботи – розкрити зміст і шляхи реалізації моделі та програми виховання культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи засобами туристсько-краєзнавчої діяльності.

Результати дослідження. Результати проведеного аналізу теоретичних положень з проблеми виховання культури міжособистісної взаємодії, узагальнення практики загальноосвітніх шкіл (надалі – ЗОШ) щодо виховання учнів основної школи, а також даних констатуючого експерименту підтверджують необхідність подальшого удосконалення виховання морально-етичних якостей підлітків. За результатами дослідження алгоритм виховання вказаної інтегрованої якості учня основної школи можна подати у такому вигляді (рис. 1).

За визначенням, поданим у Психологічному словнику, “концептуальна модель – це сукупність уявлень дослідника про цілі та завдання навчально-виховної діяльності, стан предмета дослідження, системи “людина-людина” і власних способах керування впливом на них. Образи і уявлення, які складають зміст концептуальної моделі, не є тільки відображенням реальності. Вони відіграють роль узагальнених схем діяльності чи поведінки, сформованих у процесі навчання чи тренування. Концептуальна модель характеризується значною інформаційною надлишковістю, але актуалізуються і усвідомлюються в той чи інший момент тільки образи та схеми поведінки, пов’язані з безпосередньо завданням, яке вирішується дослідником на основі аналізу інформаційної моделі” [1: 163].

Модель виховання культури міжособистісної взаємодії передбачає систему соціально-психологічних вимог та організаційно-педагогічних заходів, яка включає в себе цілеспрямований послідовний вплив на виховання особистісних морально-етичних якостей учня основної школи різними суб’єктами, факторів та умов блоку управління, процесуального та змістовного блоків.

Під туристсько-краєзнавчою діяльністю (надалі – ТКД) ми розуміємо інтегративну складову позакласну форму навчально-виховного процесу, що сприяє вибору оптимального комплексу психолого-педагогічних умов і засобів усестороннього впливу на особистість учнів ЗОШ, зокрема на керування процесом формування такої важливої якості особистості майбутнього громадянина, як його культура взаємовідносин з іншими членами суспільства.

Виховна робота в системі ТКД включає в себе комплекс організаційних, соціально-психологічних, інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, спрямованих на формування і розвиток в учнів необхідних психологічних якостей, моральної самосвідомості, що дає змогу забезпечити високу готовність підлітків до практичної міжособистісної взаємодії – культурних взаємовідносин та прояву відповідних особистих якостей випускника основної школи згідно загальнолюдських етичних норм.

Основні завдання виховної роботи у ЗОШ тісно переплітаються із предметом нашого дослідження в позашкільній діяльності. Це, зокрема: виховання в учнів моральної та психологічної готовності щодо удосконалення необхідних високих особистісних якостей, свідомого ставлення до виконання своїх громадських обов’язків; створення максимально сприятливих умов для розвитку особистості, реалізації потенційних сил і властивостей учня, духовного збагачення та оволодіння ним нормами етики, навичками культури поведінки та спілкування.

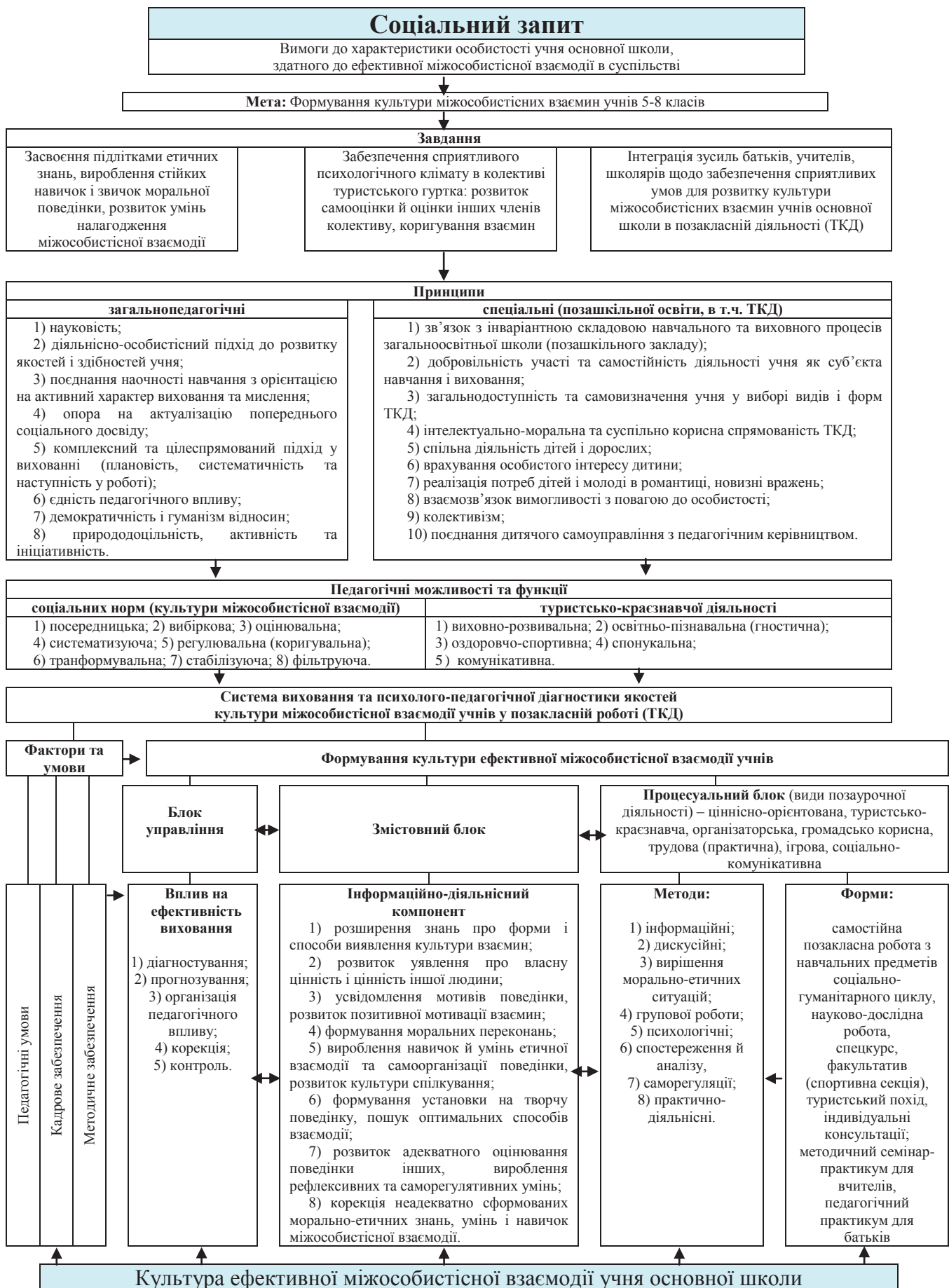

Рис. 1. Орієнтовна модель системи поетапного формування культури міжособистісної взаємодії учня основної школи.

При цьому нами враховується, що виховна робота з учнями в умовах ТКД є однією з провідних, на відміну від практично вузько спрямованих різноманітних форм позакласної роботи ЗОШ. За дослідженнями Н.М.Мирончук, аналіз виховної практики загальноосвітніх шкіл щодо процесу формування культури міжособистісних взаємин учнів дає підстави для виділення ряду недоліків: відсутність цілеспрямованої роботи щодо виховання культури взаємин дітей; епізодичний характер проведення різних організаційно-виховних форм із даної тематики; подання інформації про культуру взаємин у формі моралізаторства, повчань; залучення школярів до діяльності у репродуктивному статусі; незалученість частини школярів до спільної колективної діяльності; орієнтація позаурочної роботи на предметну діяльність, а не на взаємодію вихованців, їх співпрацю [2: 14].

Тому вся діяльність ЗОШ повинна бути зорієнтована на підготовку особистості, яка не тільки володіє певною сумою знань і навичками, але й характеризується відповідним рівнем сформованості моральних особистісних якостей, що може бути досягнуто лише шляхом відповідної організації виховання на основі комплексного підходу.

У змістовному та процесуальному блоках моделі культури міжособистісної взаємодії учнів творчо використано доробки Н.М.Мирончук [2: 15] та С.Г.Карпенчук [3: 73]. Зокрема, ТКД у системі позанавчальної роботи ЗОШ визначено провідне місце щодо можливості успішного формування культури підлітків. Факультатив “Туристсько-краєзнавча діяльність в школі: міжособистісні взаємовідносини та культура поведінки” на основі міжпредметних зв’язків з навчальними дисциплінами соціально-гуманітарного циклу, практичними заняттями учнів у туристських гуртках як *інтегративна навчальна діяльність* забезпечує реалізацію багатьох різнопланових морально-етичних аспектів навчання і виховання:

1) на заняттях туристського гуртка (секції) є можливість для *теоретичного обґрунтування та необхідного забезпечення розуміння* учнями основних тенденцій розвитку суспільства та особистості в сучасних умовах, усвідомлення свого місця у системі “людина-суспільство” й вимог до спільної діяльності людей як елемента цієї структури;

2) під час туристського походу учні безпосередньо *залучаються до потужної вітальної та іншої (наприклад, природоохоронної) діяльності, тісно взаємодіючи між собою;*

3) у туристському поході учні знаходять, перевіряють і виправляють недоліки сімейного виховання та занять соціально-гуманітарного циклу, що проводяться в навчальних класах (реальні, а не ідеальні відносин між учнями, усвідомлення та засвоєння на практиці необхідності дотримання норм культури поведінки). Крім того, для них це є практичною школою набуття навичок спілкування у своєму колективі під безпосереднім наглядом і корегуванням зі сторони педагога-інструктора. На думку багатьох учених, саме відчуження офіційної освіти від реального життя людей і є головною причиною глобальної кризи сучасного людства [4: 9];

4) ТКД як педагогічна форма має можливості для виховання (самовиховання) учнів через *розгляд критичних соціальних ситуацій безпосередньо на місці та з участю всієї групи*. При акцентуванні уваги на окремих негативних моментах у відношенні вчинків чи поведінки учнів, при підведенні підсумків ефективності діяльності кожного окремого підлітка за день походу відбувається виховання цілої групи, всього учнівського колективу;

5) педагогічна ефективність туристсько-краєзнавчої діяльності підвищується завдяки поєднанню декількох форм виховного впливу на особистість, участі учнів з різним рівнем підготовки та активності у широкому колі організаційної, пізнавальної та діяльності по забезпеченню життєдіяльності групи;

6) заняття ТКД дають змогу заповнити вільний час учня клубною діяльністю, відвернути енергію молодих людей від протиправних вчинків, переключити її на соціально значимі, зокрема й соціальні цілі. У зв’язку з цим необхідно більш інтенсивно, на нашу думку, запроваджувати ТКД як ефективний виховний засіб у діяльність ЗОШ.

Традиційні виховні можливості факультативного курсу у позаурочній діяльності доповнюють система ділових ігор морально-етичного спрямування, різні форми співпраці

батьків і дітей, які сприяють: 1) розвитку когнітивної сфери учнів основної школи; 2) виробленню у них позитивної мотивації; 3) формуванню вмінь і навичок конструктивної взаємодії, саморегуляції, самоконтролю поведінки у взаєминах із іншими.

Зміст виховної роботи зі школярами повинен опиратися на реалізацію їхніх потреб у спілкуванні, взаємодії, на розкриття кожним вихованцем своїх можливостей, здібностей; впливати на розвиток морально-етичних знань школярів, культури спілкування, вироблення у них навичок взаємодії та самоорганізації поведінки (включення школярів до різних видів позаурочної діяльності в рамках ТКД (посадова інструментовка), проведення інформаційних лекцій, організація ділових ігор тощо). Основою, на якій базується участь учнів в ТКД, є заняття вищезазначеного факультативного курсу, структурними компонентами якого можна визначити: 1) з'ясування суті проблеми виникнення різного роду конфліктів (моделювання ситуації, мозковий штурм); 2) інформування (надання теоретичних відомостей шляхом проведення виховних бесід); 3) самодослідження (вивчення своїх якостей та властивостей, особливостей поведінки за допомогою тестів, методик, самохарактеристик, вправ аналітичного характеру); 4) творча діяльність (складання правил та вироблення моделей поведінки під час походу, виконання вправ-тренінгів – “Скажи це”, “Побігай і покричи”, “Ефект стюардеси”, “Наші очікування”, рефлексія “Тут і тепер” та ін.) комунікативна діяльність (рольові ігри, групова взаємодія, спілкування); 6) підсумок-обговорення (оцінна і рефлексивна діяльність).

Заняття факультативного курсу проводились із залученням батьків та вчителів (обговорення актуальних проблем взаємопорозуміння підлітків, проведення тематичних семінарів, круглих столів тощо). Виробленню в учнів умінь саморегуляції емоційно-почуттєвої сфери підпорядковувалися такі види роботи, як розігрування складних морально-етичних ситуацій, розв'язування проблемних життєвих проблем, педагогічне спостереження за взаєминами інших членів гуртка (секції), аналіз власної поведінки у стосунках із іншими. Інтерактивні виховні технології дозволили розвинути в учнів уміння відчувати і розуміти інших, визнавати їх право на унікальність, неповторність; сприяли розвитку навичок міжособистісної взаємодії, кооперації, співпраці з однолітками, виробленню позитивного ставлення до суб'єктів взаємин.

Експериментальна робота з учителями передбачала упровадження в систему роботи загальноосвітніх закладів методичного семінару-практикуму “Туристсько-краєзнавча діяльність: сучасні підходи щодо удосконалення культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи”, здійснення індивідуального консультування педагогів-інструкторів гуртків дитячо-юнацького спортивного туризму, проведення бесід та круглих столів, знайомство з методиками вивчення взаємин у учнівських колективах туристської групи. Поєднання у структурі підвищення кваліфікації на заняттях методичного семінару-практикуму лекцій і розв'язування педагогічних задач, вправ, обмін досвідом, дискусії, обговорення результатів методик, які застосовувалися фахівцями у туристських групах, поради, рекомендація відповідної літератури тощо забезпечували єдність теоретичної й практичної підготовки педагога, скеровували їх у сферу педагогічних інновацій, стимулювали самоосвітню діяльність.

Співпраця педагогів-інструкторів ТКД із батьками (педагогічний практикум “Суспільство – батьки – учень: гармонізація та форми культури взаємовідносин”, індивідуальні консультації, батьківські збори, лекції, круглі столи, конкурси з участю школярів і батьків, спільні справи, спортивні свята) полягала у формуванні в батьків сучасних педагогічних знань і виховних умінь, у вивченні ними методів пізнання стосунків дорослих й особливостей поведінки учнів у міжособистісних взаєминах, у набутті батьками навичок ефективного розв'язання проблемних ситуацій, які виникають у взаємовідносинах із дітьми та їх ровесниками, в ознайомленні з сучасними виховними технологіями, у розвитку позитивних взаємин із дітьми-підлітками.

Висновки. Розроблена, теоретично обґрунтована й практично перевірена модель формування культури міжособистісних взаємин учнів основної школи у туристсько-

краєзнавчій діяльності має такі структурні компоненти, як виховна мета, завдання, принципи, зміст, види позаурочної діяльності, форми, методи, результати роботи, котрі характеризуються цілісністю, взаємозв'язком, взаємодією, спрямованістю на розв'язання проблеми формування в учнів основної школи культури міжособистісних взаємин.

Запропонована модель виховного впливу спрямована на реалізацію соціально значущих потреб особистості школяра (задоволення потреби у спілкуванні, взаємодії, розкриття кожним вихованцем своїх можливостей, здібностей), удосконалює когнітивну, емоційно-мотиваційну, діяльнісно-практичну й регулятивну сфери особистості учня основної школи та передбачає теоретико-методичну і практичну підготовку вчителів і батьків.

Перспективи подальшої розробки проблеми. Запропоновані підходи та шляхи реалізації моделі в рамках нашого дослідження [5; 6; 7; 8] не вичерпують всієї багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання піднятої нами проблеми. Подальшої розробки потребує удосконалення системи форм, методів і засобів позаурочної виховної діяльності; дослідження проблеми виховання у позашкільній діяльності культури взаємин учнів ЗНЗ різних вікових груп. Ми вважаємо, що удосконалюючи методичну підготовку вчителів до свідомої реалізації комплексної системи формування культури взаємин школярів, можна ефективно вирішувати проблему гармонізації взаємин дітей основної школи з іншими членами суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Психологический словарь / [под ред. В.В.Давыдова, А.В.Запорожца, В.Ф.Ломова и др.]. – М.: Педагогика, 1983. – С. 163. (Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР).
2. Мирончук Н.М. Формування культури міжособистісних взаємин старших підлітків у позаурочній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук: спец. 13.00.07 / Наталія Миколаївна Мирончук. – К., 2007. – 20 с.
3. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник / Світлана Григорівна Карпенчук. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
4. Савицкий И.О. О философии глобального образования / И.О.Савицкий // Философия образования для XXI века. – М.: Просвещение, 1992. – С. 9.
5. Кан Ю.Б. Міжособистісна взаємодія як важливий фактор формування взаємин у дитячо-юнацькому туризмі / Ю.Б.Кан // Вища школа України в умовах глобалізації та інтеграції: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27-28 березня 2008 року, Черкаси / Міністерство освіти і науки України. – Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – С.141-142.
6. Кан Ю.Б. Вплив туристсько-краєзнавчої діяльності на формування культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи / Ю.Б.Кан // Педагогічні науки: збірник наукових праць. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. – Випуск 52. – С.176-179.
7. Кан Ю.Б. Педагогічні можливості туристсько-краєзнавчої діяльності в системі соціально-психологічної корекції міжособистісних відносин учнів / Ю.Б.Кан // Педагогічні науки: збірник наукових праць. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. – Випуск 54. – С.158-164.
8. Кан Ю.Б. Сучасні педагогічні технології дослідження культури взаємовідносин учнів основної школи (на прикладі туристсько-краєзнавчої діяльності) / Ю.Б.Кан // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: [науково-теоретичний збірник (Спеціальний випуск. Педагогіка) / Гол. ред. В.П.Коцур]. – Переяслав-Хмельницький: СПД Кузьмичова Р.Ю., 2010. – С.241-244.

Кан Ю.Б.

**РЕАЛИЗАЦИЯ МОДЕЛИ ВОСПИТАНИЯ КУЛЬТУРЫ МЕЖЛИЧНОСТНОГО
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ СРЕДСТВАМИ ТУРИСТСКО-
КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

В статье рассматривается технология реализации модели воспитания культуры межличностного взаимодействия педагогическими средствами туристско-краеведческой деятельности, обосновываются методы и формы организации воспитательного влияния.

Ключевые слова: педагогическая модель, учащиеся основной школы, культура взаимоотношений, туристско-краеведческая деятельность

Кан Y.B.

**THE REALIZATION OF MODEL OF EDUCATION OF CULTURE OF INTERPERSONAL
INTERRELATION OF STUDENTS OF THE SECONDARY SCHOOL BY MEANS OF TOURIST-
REGIONAL ACTIVITY**

In the article the technology of realization of model of education of culture of interpersonal interrelation by means of pedagogical facilities of tourist-regional activity is considered, methods and forms of organization of the educate impact are grounded.

Key words: pedagogical model, students, culture of interrelation, tourist-regional activity.

УДК 376.545

Коваленко О.А.

**ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ
ДИТЯЧОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ**

Проаналізовано погляди провідних учених на сутність поняття “академічна обдарованість”. Розглянуто сукупність категорій, якими характеризується досліджуваний вид обдарованості. Детально вивчено структуру академічної обдарованості, а також здійснено характеристику його структурних елементів.

Ключові слова: обдарований школяр, академічна обдарованість, розумові здібності, інтелект.

Постановка проблеми. Ідентифікація, навчання та виховання обдарованих і талановитих дітей є однією з найважливіших світових педагогічних проблем. Майже у всіх країнах світу пошук адекватних способів виявлення академічно обдарованих і талановитих дітей, створення для них оптимальних умов виховання та навчання вважаються найважливішими, загальнонаціональними стратегічними завданнями. Не існує сумнівів щодо позитивного соціального ефекту такого виду діяльності. Незважаючи на дискусійність багатьох аспектів проблеми дитячої академічної обдарованості, науковими дослідженнями (генетикою, фізіологією, психологією й освітньо-виховною практикою доведено не лише сам факт існування індивідуальних розбіжностей у пізнавальній сфері, а й досить суттєві особливості у творчому потенціалі дітей.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженням дитячої академічної обдарованості у різні часи займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Проблемам інтелектуальних здібностей та академічної обдарованості присвячені праці Ю. Айзенка, Х. Гарднера, Дж. Гілфорда, В. Дружиніна, Н. Лейтеса та ін.

Мета дослідження. Здійснити теоретичний аналіз питання дитячої академічної обдарованості, визначити структуру даного поняття та охарактеризувати його структурні елементи.

В якості методів дослідження використовували аналіз психолого-педагогічної літератури.